

ROMEO GURAKUQI

Instituti i Historisë, Akademia e Shkencave e Shqipërisë

romeo_gurakuqi@hotmail.com; romeo.gurakuqi@asa.edu.al

ROLI I SHBA-SË NË RINJOHJEN E SHTETIT SHQIPTAR PAS LUFTËS SË PARË BOTËRORE

Abstrakt:

Artikulli trajton historinë e qëndrimit të diplomacisë së SHBA-së, në periudhën e fundit të Luftës së Parë Botërore dhe në katër vjetët që pasuan Shqipërinë, çështjen kombëtare shqiptare, statusin shtetëror, kufijtë dhe çështjet që lidhen me shtetformimin e brendshëm, si kusht paraprak për të hyrë në marrëdhënie ndërshtetërore. Kjo periudhë kohore e viteve 1918 (dhjetor) – 1922 (korrik), që përkon me ripërcaktimin e statusit shtetëror, kufijve (9 nëntor 1921) dhe përmbylljes së njohjeve ndërkombëtare më 28 korrik 1922, përkufizohet si koha e pavarësisë dhe e shtetformimit të dytë të Shqipërisë në epokën moderne. Autori ndjek historinë e ndryshimit të qëndrimit amerikan ndaj të drejtave të popullit shqiptar nën veprimin e disa faktorëve, nivelin e implementimit të parimeve racionaliste dhe realiste të Diplomacisë së re të promovuar nga Presidenti Wilson në mjedisin ende intrigues të Konferencës së lartpërmendur, lobimin e faktorëve të jashtëm proshqiptarë, të mërgatës elitare shqiptare në SHBA dhe në Europë, ndërhyrjet e Selisë së Shenjtë në mbrojtje të të drejtave të popullit shqiptar etj. Ndalja e kursit të vjetër diplomatik, ndjekur nga Franca, Italia mbështetur indirekt nga indiferentizmi fillestar i Britanisë së Madhe, ndodhi falë qëndrimeve të prera dhe parimore të diplomacisë amerikane. Pikërisht këtë ndërhyrje, bazuar në dokumentacionin arkivor ka ndjekur autori. Pjesa e fundit e artikullit u kushtohet njohjes zyrtare dhe vendosjes së marrëdhënieve diplomatike mes Shqipërisë dhe SHBA-së.

Fjalë kyçe:

Statusi shtetëror, Shqipëria subjekt i së drejtës ndërkombëtare, Shqipëria pas Luftës së Parë Botërore, Konferenca e Paqes e Parisit, Lidhja e Kombeve dhe Shqipëria, Diplomacia e re e Presidentit Wilson, njohja ndërkombëtare e shtetit shqiptar.

Hyrje

Fundi i Luftës së Parë Botërore (LPB) dhe katër vitet pasuese shënojnë fillimin e procesit të rithemelimit të shtetit shqiptar në aspektin institucional brenda dhe në nivel ndërkombëtar. Kjo periudhë karakterizohet nga rinjohja e statusit shtetëror, përcaktimi i kufijve nga fuqitë fituese, anëtarësimi në Lidhjen e Kombeve dhe vendosja e marrëdhënieve diplomatike me shtete të tjera. Përpjekjet e para për pavarësi dhe shtetformim, nga viti 1912 deri në vitin 1914 me Qeverinë e Vlorës dhe Principatën e Wilhelm von Wied-it, u rrënuan nga trazirat sociale, politike dhe fetare, gjegjësisht nga Kryengritja e Shqipërisë së Mesme, Lëvizja vorio-epirote, përpjekjet uzurpatore të Essad Pashë Toptanit, si dhe nga pushtimet greke, italiane dhe serbo-malaziase. Në periudhën e kontrollit austro-hungarez (1916-1918), shqiptarët përjetuan një periudhë relative qetësie dhe zhvillimi në fushën administrative, sociale, arsimore dhe kulturore. Hyrja e trupave austro-hungareze u mirëprit për shkak të ndihmës së tyre në heqjen e trupave serbe dhe malazeze nga territori nacional. Austro-Hungaria ofroi një autonomi të kufizuar, duke mbështetur shkollat shqipe dhe kulturën lokale. Pas përfundimit të luftës dhe shpërbërjes së Perandorisë Austro-Hungareze, shqiptarët u gjendën në një situatë të vështirë gjatë bisedimeve të paqes në Paris, duke u ndarë midis orientimeve proitaliane dhe proanglo-amerikane. Mungesa e konsensusit dëmtoi përpjekjet për rindërtimin e shtetit dhe krijoi hapësirë për ndërhyrjen e fqinjëve. Çështja shqiptare në harkun kohor 1919-1921 u trajtua në Konferencën e Paqes në Paris, në Lidhjen e Kombeve dhe në Konferencën e Ambasadorëve, fillimisht si pjesë e problemeve më të mëdha të diplomacisë ndërkombëtare, duke lënë shqiptarët në një pozicion të vështirë dhe pa zgjidhje të qëndrueshme për një periudhë të gjatë e më vonë, pas ndërhyrjes së drejtpërdrejtë të qeverisë së SHBA-së, si një problem i veçantë i njohjes së shtetësisë, ndërtimit shtetëror dhe kufijve të njohur ndërkombëtarisht.

Pyetja jonë kërkimore është, cili ka qenë roli i SHBA-së në ndihmë të kësaj Shqipërie kaq të cenuar?

Që në fillim duhet të kujtojmë se, para hyrjes së SHBA-së në Luftën e Parë Botërore nuk mund të flitet për ndonjë politikë amerikane ndaj Shqipërisë. Principata e Shqipërisë, e krijuar zyrtarisht më 1913 dhe e zhvilluar institucionalisht në vitin 1914, nuk ishte njohur asnjëherë nga

SHBA-ja. Vetëm pas hyrjes së Amerikës në Luftën Botërore filloi të marrë formë një qëndrim amerikan ndaj problemit shqiptar. Kur në janar të vitit 1919 u përgatit raporti përfundimtar i Komisionit të Hetimit (një organizatë e krijuar nga Presidenti Wilson, pas shpalljes së luftës amerikane, për të studiuar dhe për të përgatitur, mbi parime shkencore, planet për një zgjidhje të qëndrueshme paqeje) ndodhën disa ndryshime pozicionesh në lidhje me Shqipërinë. Planet fillestare të ekspertëve amerikanë për zgjidhjen e problemit shqiptar ishin të ngjashme me zgjidhjen e përshkruar në Traktatin e Fshehtë të Londrës (1915).¹ Raporti që u përgatit për Shqipërinë sugjeronte që, ndërsa një Shqipëri autonome duhej të vazhdonte të ekzistonte, pjesë të Veriut të Shqipërisë duhej t'i jepeshin Jugosllavisë dhe në Shqipërinë Jugore, Gjirokastra dhe Korça duhej të aneksoheshin nga Greqia. Ndryshimi i raportit të Komisionit Amerikan të Hetimit me dispozitat e Traktatit të Londrës (1915) ishte vetëm në një klauzolë, sipas së cilës, Shqipëria e Veriut duhej t'i jepej Mbretërisë Serbo-Kroato-Slllovene (MSKS) si mandat nën Lidhjen e Kombeve, e cila mund të mbronte të drejtat e shqiptarëve. Ndërsa, në lidhje me krahinat jugore të Shqipërisë, ato do t'u jepeshin grekëve me sovranitet të plotë, me arsyetimin e pasaktë të prirjeve të forta prohelene të Shqipërisë së Jugut, sipas ekspertëve amerikanë. Për sa i përket shtetit të vogël të pavarur shqiptar, për shkak të papjekurisë politike të këtij vendi, ekspertët amerikanë e panë të nevojshme të jepnin një mandat nën mbikëqyrjen e Lidhjes së Kombeve.²

Deri në përfundim të LPB-së, njohuritë e Presidentit Wilson në lidhje me çështjen shqiptare ishin të kufizuara. Qeveria e SHBA-së nuk kishte qenë firmëtare e Traktatit të Fshehtë të Londrës të 26 prillit 1915 dhe Komisioni Amerikan i Bisedimeve të Paqes në Konferencën e Paqes, ruajti lirinë e veprimit në Çështjen e Adriatikut, duke u kujdesur më shumë në zbatimin e 14 Pikave të Presidentit Wilson për traktatin e paqes me Austrinë dhe Hungarinë.³ Ajo që përbën bazat e këtyre tezave të shpallura nga Presidenti Wilson ishte ndërtimi i një rendi të ri botëror bazuar mbi diplomacinë e hapur, lirinë e deteve, lirinë dhe mosdiskriminimin në tregti, kufizimin e garës së armatimit, vetëvendosjen

¹ Robert Larry Woodall, *The Albanian Problem During the Peacemaking, 1919-1920* (Memphis State University: University Microfilms International, 1978), 48.

² David H. Miller, *My Diary at the Conference of Peace*, vol. IV (New York: 1928), 209-281.

³ Margaret MacMillan, *Paris 1919 - Six Months that Changed the World* (New York: Random House 2002), 495-496.

dhe parimin e drejtësisë për të gjithë popujt dhe nacionalitetet. Diplomacia e vjetër, sipas Presidentit Wilson, ishte e bazuar mbi parimet e balancës së fuqisë, tashmë përgjithmonë e diskredituar. Diplomacia e vjetër zbatohet nëpërmjet diplomacisë egoiste dhe të fshehtë, e cila e kishte sjellë të gjithë Europën në luftë.⁴ Të bie në sy në këtë memorandum të Presidentit Wilson, se çështja shqiptare nuk kishte asnjë referim pozitiv, madje i vetmi referim që kishte të bënte me Shqipërinë ishte ai mbi premtimin për një dalje të lirë dhe të sigurt në det për Serbinë. Informacioni i parë që ai mori në lidhje me Shqipërinë ishte memorandum i datës 2 janar 1918, për gatitur nga Mezes, Miller dhe Lippman,⁵ në të cilin rekomandohej ndarja e Shqipërisë, pasi ky vend përfaqësonte një terren të intrigave të Fuqive të Mëdha. Nga ndarja e Shqipërisë, sipas memorandumit në fjalë, duhej të përfitonte Mali i Zi për rajonin e Shkodrës, Serbia të gjithë pjesën qendrore me Durrësin dhe Greqia do të përfitonte pjesë jugore të Shqipërisë me Vlorën në qendër.

Për shkak të këtij raporti të parë jo të thelluar dhe të pandjeshëm ndaj vendit ilirik, pozicioni fillestar i SHBA-së në Konferencën e Paqes në Paris ka qenë jo i favorshëm në lidhje me Shqipërinë. Bazuar mbi këtë konstrukt të parë dijesh dhe pozicionimi diplomatik, më 14 prill 1919, Presidenti Wilson do t'i dorëzonte Kryeministrit italian Orlando një memorandum rreth çështjes së kërkesave italiane në Adriatik. Rrjedhojë e drejtpërdrejtë e kësaj mosnjohjeje është edhe referenca e përdorur në memorandumun e mësipërm ndaj problemit shqiptar. Ka vetëm një ide të ndryshuar nga plani i parë, që lidhet me dhënien e portit të Vlorës Italisë, por e mjaftë për ta rilidhur tanimë të gjithë çështjen shqiptare tërësisht me problemin e Adriatikut. Në memorandumun amerikan fjalja është formuluar kështu:

“Unë besoj se do të jetë një marrëveshje e përgjithshme që Ishulli Lissa duhet t'i lëshohet Italisë dhe se ajo duhet të mbajë edhe portin e Vlorës”.⁶

⁴ Ruth Henig, “New Diplomacy and Old: a Reassessment of British Conceptions of a League of Nations, 1918-1920”, në *The Paris Peace Conference, 1919 – Peace without Victory?*, edited by Michael Dockrill and John Fisher, Palgrave in association with the Public Record Office (New York: 2001), 159.

⁵ Lawrence E. Gelfand, *The Inquiry, American preparations for peace 1917-1919* (New Heaven: Yale University Press, 1963), 109, 145, 220-221.

⁶ René Albrecht-Carrié, *Italy at the Paris Peace Conference*, Published for the Carnegie Endowment for International Peace in the Series The Paris Peace Conference-History and Documents, Columbia University Press (New York: Morningside Heights, 1938),

Pas memorandumit të Presidentit Wilson drejtuar Orlando-s, pozitat e Italisë në veri të Adriatikut u vështirësuan dhe në këto rrethana në mbrëmjen e datës 19 prill 1919, delegacioni italian vendosi të kërkonte zbatimin e Traktatit të Fshehtë të Londrës.⁷ Një kërkesë e tillë do të thoshte një rikthim i pretendimeve të vjetra të Italisë ndaj “Shqipërisë së Vogël Qendrore” dhe integriteti mbi Vlorën, duke e “qethur” shtetin nga prezenca e shqiptarëve të krishterë. Pra, në kushtet e mosplotësimit të kërkesave italiane për Fiumen, Italia kërkonte të gjitha të drejtat që Antanta i kishte garantuar Italisë, gjë që për Shqipërinë nënkuptonte sovranitet italian mbi Vlorën si dhe protektoratin mbi shtetin qendror mysliman shqiptar: Shqipëria dilte kështu e përgjysmuar edhe më tej.

Nuk vonoi shumë dhe kundërpërgjigjja amerikane erdhi: më 23 prill 1919 kemi Manifeston e famshme të Presidentit Wilson në lidhje me rivendikimet e Italisë.⁸ Në këtë shpallje të mirënjohur, referenca e përgjithshme ndaj zotërimit italian të Vlorës nuk është e cilësuar, por është një referencë e nënkuptuar që linte në fuqi pak a shumë deklaratimet e 10 ditëve më parë. Pas komunikimit të këtij memorandum, delegatët italianë, të zemëruar deklaruan se do të largoheshin nga konferenca, ndërsa delegacioni shqiptar protestoi për faktin se, në vend që të merreshin në konsideratë pretendimet e delegacionit shqiptar, mendohej t’i jepej një pjesë e territorit shqiptar për të kënaqur pretendimet e pangopura të shteteve kufitare, për të rregulluar një konflikt në të cilin Shqipëria nuk kishte të bënte.⁹ Mosdakordësia e gjithanshme detyroi diplomacinë amerikane të paraqiste një ofertë të re. Më 8 maj 1919, shefi i Sektorit të Gjeografisë Kufitare i delegacionit amerikan, profesor Johnson-i, u paraqiti komisionerëve një memorandum të ri me një formulë të re për zgjidhjen e Çështjes së Adriatikut. Formula e sugjeruar për zgjidhjen e kësaj çështjeje, bazuar tanimë në rekomandimet e Presidentit Wilson, për Shqipërinë përmbante sa më poshtë vijon: *Pika 9.* Italia merre Vlorën dhe një hinterland të mjaftueshëm rreth këtij qyteti

Doc. 36, 445-447. Memorandumi i Wilson-it për Orlando-n lidhur me çështjen e pretendimeve italiane në Adriatik, 14 prill 1919. Memorandumi është i përbërë nga këto pjesë: Hyrja, Shtetet e pavarura, Gadishulli Istriani, Portet e Shtetit të Ri.

⁷ Pietro Pastorelli, *L’Albania nella politica estera italiana 1914-1920* (Napoli: Editore Jovene, 1970), 102.

⁸ Albrecht-Carrié, *Italy at the Paris Peace Conference*, 498-500. Document 42 Wilson Manifesto, April 23.

⁹ Amedeo Giannini, *L’Albania dall’indipendenza all’unione con l’Italia (1913-1939)* (Varese: Istituto per gli Studi di Politica Internazionale, 1940), 74-76.

për mbrojtje; *Pika 10*. Italia të merrte mandatin mbi këto territore për të cilat do të arrihej marrëveshja, dhe të sigurohej marrja e masave të drejta ekonomike, që ishin të justifikueshme në kuadrin e situatës së saj të veçantë; *Pika 11*. I gjithë bregdeti Adriatik, nga ish-kufiri italo-austriak deri në kufijtë veriorë të Shqipërisë, të asnjansohej nën Lidhjen e Kombeve. Ky parashikim duhej të shoqërohej prej garancive të kalimit të lirë për anijet tregtare jugosllave përmes Adriatikut të Jugut dhe Kanalit të Otrantos, madje edhe në kohë lufte.¹⁰ Memorandumi i ri shërbeu si bazë për një plan të ri të rakorduar edhe me fuqitë e tjera.

Më 14 maj 1919 u paraqit Plani Miller-Di Cellere, në të cilin për Shqipërinë parashikohej që “*Vlora vendosej nën sovranitetin e Italisë, dhe në qoftë se një mandat do të vendosej për Shqipërinë, Italia duhej ta kishte këtë mandat*”.¹¹ Italia, dy ditë më vonë, dha përgjigje pozitive për sa i përket këtij plani, në lidhje me parashikimet e tij mbi Shqipërinë.¹²

Pas ballafaqimit të radhës mes Presidentit Wilson me Kryeministrin italian Orlando më datë 26 maj, me propozimin e Kryeministrit francez Clemenceau (Klemanso), u arrit të përpunohej nga ekspertët italianë dhe francezë kompromisi Tardieu-Crespi, i cili për Shqipërinë parashikonte pikën 4: Italisë t’i njihej mandati mbi Shqipërinë, me kufij veriorë ata të vitit 1913, ndërsa ata jugorë do të përcaktoheshin prej konferencës. Në këtë kompromis, parashikohej gjithashtu ndërtimi i një hekurudhe me 40% kapitale italiane, 40% kapitale jugosllave dhe 20% kapitale të vendeve të tjera.¹³ Të nesërmen e përpilimit të planit në fjalë, ai iu paraqit Këshillit të të Katërtëve. Presidenti Wilson kërkoi që çështja e Shqipërisë të mbahej pezull deri në përgatitjen e një raporti prej një komisioni të veçantë. Kjo ndërhyrje e Presidentit Wilson, tashmë krejt e ndryshme në raport me Memorandumin e datës 14 prill 1919, vinte si rezultat i informacioneve më të plota që ai kishte marrë mbi faktin që shqiptarët po protestonin kundër idesë për t’u vënë përfundimisht nën mandatin e Italisë. Wilson shtoi gjithashtu se shqiptarët i tmerronte ideja që mund të vendoseshin nën Italinë, dhe se, ai mendonte se atyre [shqiptarëve] u duhej dhënë liria. Përgjigjja e Lloyd George-it (Lloyd Xhorxh) ishte e shkurtër:

¹⁰ Albrecht-Carrié, *Italy at the Paris Peace Conference*, 510-514. Document 45, Johnson’s Memorandum May 8, 1919.

¹¹ *Po aty*, 153-183.

¹² David Hunter Miller, *My Diary at the Conference of Paris, with Documents*, 20 vol. (New York: Appeal Printing Co., 1928), vol. I, pp. 314-315 dhe vol. X, doc. no. 967.

¹³ Albrecht-Carrié, *Italy at the Paris Peace Conference*, 186-188.

“Unë në të vërtetë nuk e di se çfarë do të bëjnë ata më pas me këtë pavarësi, përveç se t’i presin fytin njëri-tjetrit. Shqipëria do të jetë pikërisht si Malësitë e Skocisë në shekullin XV”.

Kurse përgjigjja e Presidentit Wilson ishte e menjëhershme: “*Mos fol keq për malet e Skocisë*”! “*Është vendi i origjinës së familjes sime*”.¹⁴ Dhe ky ishte fundi i trajtimit të problemit në Këshillin e të Katërtëve, për pjesën që i përkiste këtij këshilli.

Muaj të tërë kaluan pa ndonjë zhvillim të veçantë mbi Shqipërinë, derisa më 29 gusht 1919 u propozua një skemë e re prej vendeve të Antantës, që iu përcoll me një notë përfaqësuesit amerikan M. Polk: Italisë t’i jepej mandati mbi Shqipërinë brenda kufijve të vitit 1913; Italisë t’i jepej sovraniteti mbi Vlorën me një hinterland rreth saj, ngushtësisht i nevojshëm në pikëpamje ekonomike dhe të sigurimit. Për kufirin e Shqipërisë me Greqinë, Italia pranonte vijën e kufirit të vitit 1913, me adoptimin e propozuar nga delegacioni amerikan në Konferencën e Paqes, sipas të cilit Korça i lihej Shqipërisë dhe Gjirokastra i jepej Greqisë.¹⁵ Ky propozim është mbajtur në këtë formë në draftin e përgatitur për t’ia dërguar Presidentit amerikan Wilson, të nënshkruar më 5 shtator 1919 nga Clemenceau dhe Lloyd George, por në variantin zyrtar, të dorëzuar më 10 shtator 1919, nuk përmenden më as kufijtë e vitit 1913 dhe as çështja e zgjidhjes së problemit të Korçës dhe Gjirokastrës, sipas propozimit amerikan.¹⁶ Më 2 tetor 1919, përfaqësuesi

¹⁴ Margaret MacMillan, *Peacemakers, The Paris Conference of 1919 and its attempt to end war* (London: John Murray-2002), 372-373; po ashtu në: *Papers relating to the Foreign Relations of United States, The Paris Peace Conference, 1919*, vol. V, Joseph V. Fullet (editor), (United States Department of State Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1946), 483. Notes of a Meeting held at President Wilson’s House in the Place des Etats-Units, Paris, on Tuesday, May 6, 1919, at 11. a.m.,.

¹⁵ *British Documents on Foreign Affairs* (më tej: *B DFA*), Reports and papers from the Foreign Office Confidential Print, General Editors Kenneth Bourke and D. Cameron Watt, Part II, Series I, The Paris Peace Conference of 1919, editor M. Dockrill, vol. 10 (University Publication of America: 1991), 333- 336. Sir E. Crowe to Earl Curzon, Paris, October 13, 1919, doc. 180; Inclosure in doc 180, doc.181, Memorandum respecting Negotiations between the Allied Governments in regard to the Adriatic Question and the future of Fiume: Annex 1 Projet de Note pour M. Polk, le 29 aout 1919.

¹⁶ *B DFA*, Part II, Series I, The Paris Peace Conference of 1919, Volume 10, 336-337, 338-339. Annex 2 Projet de Cable au president Wilson par MM. Clemenceau et Lloyd George, Le 5 setembre, 1919, Anex 5, The Clemenceau-Lloyd George Proposal as submitted to the President on September, 10, 1919.

amerikan komunikoi përmbajtjen e telegramit të Presidentit Wilson të datës 22 shtator 1919. Në këtë telegram, Presidenti Wilson nuk e pranonte zgjidhjen e çështjes së Fiumes në favor të Italisë, ndërsa në lidhje me çështjen shqiptare, theksonte se “*mandati mbi Shqipërinë ishte një çmim i madh për t’u paguar për pranimin nga ana e Italisë*”.¹⁷ “Egoizmi nacional” i diplomatëve italianë ishte tashmë i padurueshëm dhe i jepte përherë lëkundje disproporcionale dhe të paarsyeshme diplomacisë së këtij vendi, duke sjellë vështirësi në komunikimin mes Fuqive dhe rëndesë negative ndaj interesave kombëtarë shqiptarë. Prandaj, më 27 tetor 1919, Frank Polk (që në atë kohë shërbente si kryetar i delegacionit amerikan në Konferencën e Paqes, pas largimit të Lansing-ut), i dorëzoi ministrit të Jashtëm italian, Tittoni një notë, në të cilën jepej një përgjigje e detajuar nga Sekretari i Jashtëm Robert Lansing, mbi çështjen shqiptare. Pozicioni i SHBA-së ishte si më poshtë: 1- shteti i pavarur i Shqipërisë duhej të vendosej nën mandatin italian, në kushte të atilla, që të parandalohesh shfrytëzimi ekonomik dhe ushtarak i vendit, ose kolonizimi i tij; 2 - qyteti i Vlorës, me një hinderland të kufizuar, i mjaftueshëm vetëm për të përballuar nevojat e veta thelbësore ekonomike dhe ngushtësisht i nevojshëm për sigurinë, duhej t’i kalonte Italisë në sovranitet të plotë dhe se territori rreth e qark Vlorës duhej të asnjësohej; 3 - jugosllavët duhej të kishin të drejtën të ndërtonin dhe operonin hekurudhën në veri të gjerësisë gjeografike 41° 15’, dhe se ata duhej të kishin gjithashtu të drejtën të përmirësonin lundrimin në lumin e Bunës. Më 18 nëntor 1919, delegacioni amerikan paraqiti një komentari të detajuar mbi qëndrimin italian dhe një memorandum të ndërtuar me një precizion të madh që, në fakt, përbën edhe deklaratën finale të pozicionit të qeverisë amerikane në lidhje me Çështjen e Adriatikut.¹⁸ Ky është

¹⁷ *Po aty*, 340-341. Annex 7 Substance of telegram from President Wilson to Mr. Polk dated September 22.

¹⁸ *Po aty*, 354-355. Inclosure in doc 194 Anex II American Commission to Negotiate peace, memorandum, Paris, November 18, 1919. “*Shqipëria duhej të vendosej nën një mandat italian, kushtet e të cilit duhej të ishin të tilla që të parandalonin shfrytëzimin italian të vendit, ashtu sikurse edhe militarizimin italian dhe kolonizimin. Territori jashtë Vlorës duhej të demilitarizohej plotësisht dhe jugosllavët duhej të kishin të drejtën të ndërtonin dhe shfrytëzonin hekurudhën përgjatë Shqipërisë Veriore, në veri të paralelit 41 gradë e 15’ ose përndryshe të gëzonin privilegje të plota të transportit ndërkombëtar përmes Shqipërisë Veriore, ashtu sikur ishte njohur në konventat e reja në mes Aleatëve dhe Fuqive të Asociuara. E drejta për të kontrolluar lundrimin në lumin Buna i jepej Lidhjes së Kombeve, me fuqi që të delegonte punën edhe të Italisë ose Jugosllavisë, nën kufizime të përshtatshme. Qyteti i Vlorës, së bashku me një*

komentari i fundit që i jepej Italisë për shpjegim dhe kompromis nga ana e SHBA-së, përpara se rrethanat të ndryshonin thelbësisht, problematika shqiptare të sqarohesh dhe qeveria amerikane të ndryshonte tërësisht qëndrimin në favor të Shqipërisë.

Falë një numri ndërhyrjesh të rëndësishme me ekspertizë të thelluar nga ekipi i ekspertëve, njohuritë e Presidentit Wilson në lidhje me çështjen shqiptare do të vinin duke u plotësuar me kalimin e muajve, e për rrjedhojë, qëndrimi fillestar amerikan ndaj kësaj çështjeje do të pësonte ndryshime rrënjësore me kalimin e muajve dhe viteve. Në saje të këtij qëndrimi të ri të qeverisë amerikane mund të themi se u arrit, më së shumti, shpëtimi i Shqipërisë së Parë Shtetërore, d.m.th. i kufijve të vitit 1913, ndryshimi i vizionit fillestar dhe kundërshtimi i fuqishëm i marrëveshjes së 14 janarit 1920, mes Kryeministrave Lloyd George, Clemenceau dhe Nitti. (Kjo marrëveshje parashikonte që Italia duhej të merrte të gjithë Istriën dhe Fiumen (Rijekën), Jugosllavia në këmbim duhej të merrte Shqipërinë Veriore, ndërsa pjesa tjetër e vendit duhej të ndahej në bazë të marrëveshjes Tittoni-Venizelos). Më 13 janar 1920 u arrit një marrëveshje mes kryeministrave britanikë, francezë dhe italianë, gjegjësisht: David Lloyd George (Britani), Georges Clemenceau (Francë) dhe Francesco Nitti (Françesko Niti) (Itali), në cilësinë e delegatëve të Konferencës së Paqes, por në mungesë të përfaqësuesit të SHBA-së, Frank L. Polk. Të pranishëm në këtë mbledhje ishin Kryeministri grek Venizelos dhe ministri i Jashtëm i Mbretërisë SKS, Trumbiq.¹⁹ Pjesëmarrësit ranë dakord që, si vijë kufitare për Shqipërinë e Jugut të pranohej vija e përcaktuar nga marrëveshja Tittoni-Venizelos. Për sa i përket Shqipërisë Veriore, u pranua që Mbretëria SKS do të aneksonte Shkodrën dhe të caktohej si kufi lumi Drin, me dalje në detin Adriatik, në portin e Shëngjinit. Fjala e fundit i mbetej në këtë rast Presidentit Wilson.²⁰

hinterland të vogël, të mjaftueshëm vetëm për nevojat ekonomike të qytetit dhe sigurisë së tij, duhej t'i jepej në sovranitet të plotë Italisë.”

¹⁹ *The Adriatic Question*, Presented by Mr. Hitchcock (Washington: Government Printing Office, 1920), 11.

²⁰ *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*, edited by E.L. Woodward and Rohan Butler, First Series, vol. II, 1919 (London: His Majesty's Stationery Office, 1948), 856-865. Notes of a Meeting of the Heads of Delegations of British, French and Italian Governments, held in M. Pichon's Office at the Quai d'Orsay on Tuesday, January 13, 1920, at 3 p.m. (no.70). Përmbajtja e plotë e dokumentit gjendet edhe në: Correspondence relating to the Adriatic Question, Presented to Parliament by Command of His majesty, London: 1920, *Miscellaneous*, no. 2 (1920), në: Library of

Më 20 janar Sekretari i Shtetit i SHBA-së, Lansing, pasi u informua për këto zhvillime të papritura në Paris, ngriti kundërshtime ndaj një zgjidhjeje për të cilën SHBA-ja nuk ishte konsultuar. Ai shtroi pyetjen nëse synimi i Francës dhe i Britanisë së Madhe ishte të rregullonin vetë problemet europiane dhe thjesht t'i komunikonin vetëm rezultatet SHBA-së?²¹ Rreth datës 22 janar 1920, lord Derby, ambasadori britanik në Paris, i dorëzoi ambasadorit të SHBA-së, Wallace, përgjigjen e qeverisë franceze dhe asaj britanike për Sekretarin e Shtetit Robert Lansing. Në notën e tyre, Clemenceau dhe Lloyd George shkruanin se zgjidhja e propozuar për Shqipërinë, përfaqësonte një kompromis, që kënaqte kërkesat e nevojshme të të gjitha palëve të interesuara. Detajet e administrimit të Shqipërisë prej Jugosllavisë, Italisë dhe Greqisë do të përpunoheshin më tej. Qeveria franceze dhe ajo britanike deklarorin gjithashtu se në procesin e këtij përpunimi, ndjenjat dhe interesat e ardhshëm të popullit shqiptar do të merreshin plotësisht parasysh dhe do të bëhej çdo përpjekje për një sistemim përfundimtar që të ishte në konsultim të plotë me ndjenjat e këtij populli.²² Përgjigjja franko-britanike ndaj kundërshtimeve amerikane lidhur me kompromisin Nitti, nuk e kënaqi aspak Presidentin Woodrow Wilson (Udrou Uilson), i cili bëri një deklaratë të hapur mbi pikëpamjet e tij për zgjidhjen e propozuar të çështjes shqiptare. Ai e hodhi poshtë me forcë zgjidhjen e propozuar, të negociuar pa dijeninë dhe pa pëlqimin e qeverisë amerikane, në mungesë të përfaqësuesve të SHBA-së. Në mënyrë të veçantë, presidenti shprehte pakënaqësinë e tij mbi zhvendosjen e qëndrimeve, pasi, në qoftë se në Memorandumin e datës 9 dhjetor 1919, palët propozuese ruanin në një shkallë të madhe unitetin e shtetit shqiptar, propozimi i 14 janarit

LSE CHAT K5/175, f. 18: no.7. The Adriatic Question, Revised Proposals to M. Trumbitch and M. Pashitch by M. Clemenceau at Meeting held at the Quai d'Orsay on the afternoon of January 14, 1920.

²¹ *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*, First Series, vol. II, 968. Telegram from Mr. Lansing to Mr. Wallace, Paris, January 20, 1920. Footnote on Appendix A to no. 80, Draft Reply to Mr. Lansing's Memorandum.

²² *Po aty*, 969. Appendix A to no. 80. Draft Reply to Mr. Lansing's Memorandum. Teksti i plotë në Correspondence relating to the Adriatic Question, Presented to Parliament by Command of His majesty, London 1920, *Miscellaneous* no. 2 (1920), në: Library of LSE CHAT K5/175, 21-22, no. 10, Telegram in the Names of M. Clemenceau and Mr. Lloyd George handed to the United States Ambassador for Transmission to Washington, January 22, 1920.

1920 kërcënonte copëtimin e popullit shqiptar mes tri shteteve të huaja: Italisë, Greqisë dhe Jugosllavisë.²³

Kështu, kthesa e parë pozitive që ndryshoi rrjedhën, së paku të trajtimit të problemit shqiptar, erdhi nga nota amerikane e 6 marsit 1920, në bazë të së cilës kërkohet që çështja shqiptare të mos përfshihej në diskutimet e përbashkëta mes Italisë dhe Jugosllavisë. Gjithashtu, Presidenti Wilson nuk e aprovoi me këtë rast që tokat shqiptare në Veri dhe në Jug të përdroreshin si kompensime territoriale për toka që Jugosllavia dhe Greqia ishin privuar diku tjetër. Ndërhyrja e qeverisë amerikane përbën goditjen e parë të fuqishme ndaj Traktatit të Fshehtë të Londrës, e njëkohësisht, një zhvlerësim të parë të marrëveshjes Titoni-Venizelos. Në thelb, këmbëngulja e Presidentit Wilson, në zbatimin e parimit të vetëvendosjes, çoi në kapitullimin e politikave të pasinqerta italiane në lidhje me Shqipërinë që në tre muajt e parë të vitit 1920. Kjo ndërhyrje bëri që plani i deriatëhershëm britaniko-franko-italian për ndarjen e Shqipërisë të arkivohej dhe Konferenca e Paqes të mbyllej pa arritur ndonjë marrëveshje për Shqipërinë. Në këtë mënyrë, praktikisht, Shqipëria i shpëtoi copëtimin, por problemet e saj mbetën në tavolinën e diskutimeve mes fuqive fituese.²⁴

Më 1 tetor 1920, Departamenti Amerikan i Shtetit (DASH) i kërkoi FO-së të bashkëpunonte në një përpjekje për të rregulluar një zgjidhje të arsyeshme dhe të drejtë të çështjes shqiptare. Qeveria amerikane kërkonte që një zgjidhje e shpejtë t'u jepej një vargu çështjesh që kishin lindur për sa i përket Shqipërisë. DASH ishte pro krijimit të një Komisioni ndërleat për të hetuar shkaqet e vështirësive shqiptare, si edhe të bënte rekomandimet në Këshillin e Ambasadorëve për një përcaktim përfundimtar të kufijve të Shqipërisë. Gjatë përcjelljes së komunikimit të mësipërm, i Ngarkuari me Punë në ambasadën amerikane në Londër, mr. Williams, e informoi zyrtarin e lartë të FO-së, Nicolson, se Departamenti i Shtetit ishte jashtëzakonisht i interesuar në çështjen shqiptare dhe se nuk do të njihte ndonjë zgjidhje, së cilës kjo qeveri nuk do t'i jepte paraprakisht aprovimin e vet.²⁵

²³ *Po aty*, 23-25, no.12. President Wilson's Note of February 10, 1920. I njëjti dokument edhe në *The Adriatic Question*, Presented by Mr. Hitchcock, 14, 24.

²⁴ Robert Lee Wolff, *The Balkan in our time* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1956), 100.

²⁵ *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*, edited by Rohan Butler, J.P.T. Bury, M.E. Lambert, First Series, Volume XII (London: Her Majesty Stationery Office, 1962). Note communicated by the United States Charge d'Affaires, United

Më 4 tetor 1920 ambasadori britanik në Washington D.C., sër A. Geddes, zhvilloi një bisedë të gjatë me ndihmësin e Sekretarit amerikan të Shtetit, gjatë së cilës, ky i fundit, i bëri me dije se Presidenti Wilson dëshironte të dinte skemën që duhej të adoptohej për çështjen e Shqipërisë dhe se ai gjithashtu kërkonte që

shteti i pavarur shqiptar duhej të krijohet brenda kufijve të atillë që do të bënin të mundur ekzistencën politike dhe ekonomike të këtij vendi.²⁶

Në ndryshimin e qëndrimit amerikan, sipas mendimit tonë, kanë ndikuar katër faktorë të rëndësishëm: *së pari*, filozofia e cila e ka drejtuar politikën e jashtme amerikane në atë kohë, që është filozofia e lirisë dhe e vetëvendosjes së popujve; *së dyti*, skuadra e ekspertëve amerikanë në bisedimet e paqes, erdhi duke e zgjeruar nivelin e njohurive teknike të ekspertëve vlerësues për Shqipërinë, përmes ndryshimit të anëtarëve të skuadrës; *së treti*, një ndihmesë e spikatur duhet të konsiderohet ndërmjetësimi i Papës Benedikti XV (pas audiencës me imzot Luigj Bumçin), autoriteti moral i të cilit ka qenë natyrisht i padiskutueshëm;²⁷ *së katërti*, një kontribut të pamohueshëm ka dhënë komuniteti ortodoks i Shqipërisë që banonte në SHBA, për ndriçimin e realitetit etnik-kulturor dhe politik në Shqipërinë e Jugut, e në radhë të parë emigracioni shqiptar në SHBA,²⁸ në Rumani²⁹ dhe në mënyrë të spikatur vëllezërit, Faik e Mehmet Konica.³⁰ Përpjekjet e shumë shqiptarëve të emancipuar dhe largpamës ishin përqendruar sidomos te SHBA-ja. Presidentit Wilson që në fillim të vitit 1919 i janë dërguar memorandume, në të cilat i kërkohej

States Embassy, London, October 1, 1920 (no. 407), 478; I njëjti dokument gjendet edhe në: *The National Archives*, London (më tej: TNA), Public Record Office (më tej: PRO), Foreign Office (më tej: FO) 371. 4689, doc. no. 7696, f. 117.

²⁶ *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*, First Series, vol. XII, 484-486, Earl Curzon to the United States Charge d'Affaires (London), Foreign Office, October 11, 1920 (no. 413); I njëjti dokument në PRO. FO. 371. 4689, doc. no. 7998.

²⁷ Luigj Bumçi, "Nji fletë e re në historin kombtare", *Hylli i Dritës*, nr. 5, 1934, 219-222.

²⁸ TNA, PRO. FO. 371.3571, doc.no.146304. Statement of Christain Orthodox Albanians Native of districts of Koritza and Kolonia, in reply to the declaration of Pan-Epirotic Union of America of May 1919, f. 383. Në këtë dokument jepet një listë e gjatë e nënshkruesve me adresat e tyre të sakta në SHBA, nga e cila mund të krijohen ide të qarta mbi përbërjen e komunitetit shqiptar në Amerikë, në atë kohë.

²⁹ TNA, PRO. FO. 371.3571, doc.no.116644, Demetre Kolovani, La Question de Koritza, f. 237.

³⁰ Ilir Ikonomi, *Fan Noli*, vëll. I (Tiranë: Apostulli, 2023), 353, 356, 358-359, 361-365.

të merrte në dorë fatin e popullit shqiptar dhe të ishte mandator i organizimit dhe i arsimit të Shqipërisë. Memorandumet shprehnin besimin se vetëm Amerika mund ta shpëtonte Shqipërinë dhe të sigurote paqen në Adriatik: “*SHBA janë shpëtimtarët tanë*”.³¹ Gjithashtu, një numër i madh prej shqiptarëve të shquar shprehnin dëshirën që ky mandat mbi Shqipërinë e re duhej t’i jepej SHBA-së, një fuqie që shqiptarët e konsideronin të ishte pa ndonjë interes të vetin në këtë vend. Një memorandum me shpjegime për nevojën e përfshirjes së një Fuqie të Madhe dhe të paineduar në Ballkan dhe dhënies së mandatit mbi Shqipërinë SHBA-së, e kishte paraqitur më 19 shkurt 1919 edhe misionari Telford Erickson (Telford Erikson).³² Mandati amerikan mbi Shqipërinë, sipas tij, do të mirëpritej prej popullsisë dhe do të ishte një shërbim i paçmuar në zhvillimin e vendit. Mandati amerikan duhej të përfshinte ish-vilajetet e Shkodrës, Kosovës, Manastirit dhe të Janinës, duhej të shtrihej në dy vjet, pas të cilave kufijtë e Shqipërisë me Serbinë dhe Greqinë duhej të përcaktoheshin prej Komisionit të Lidhjes së Kombeve. Po ashtu, nuk duhet të harrojmë se, qeveria e SHBA-së nuk kishte qenë firmëtare e një marrëveshjeje të fshehtë mes fuqive të Antantës gjatë LPB-së dhe Komisioni Amerikan i Bisedimeve të Paqes në Konferencën e Paqes, ruajti lirinë e veprimit në Çështjen e Adriatikut dhe në çështjen shqiptare.

Mirëpo, në këtë lumë diskutimesh në nivelet diplomatike, lind edhe një dritë, hapet edhe një dritare e dytë pro Shqipërisë, e cila do të tërhiqte në kahun pozitiv njohjen e shtetit dhe të kufijve minimalë të tij, d.m.th. kufijve të vitit 1913. Bëhet fjalë për pranimin në Lidhjen e Kombeve, ngjarje politike kjo, që e vuri në ndërvarësi juridike detyrimin e fuqive aleate për zgjidhjen e problemit të statusit dhe të kufijve si dhe njohjen e Shqipërisë si shtet sovran e i pavarur.

³¹ TNA, PRO. FO. 608.28, doc. no. 4775, f. 421-424. Memorandum drejtuar Presidentit Wilson nga doktor Adamidi, në cilësinë e ish-ministrit të Plotfuqishëm në Romë, presidentit të Komitetit Kombëtar Shqiptar dhe të Komitetit Shqiptar “Bashkimi” Egjipt, delegatit të Komitetit Panshqiptar “Vatra” Amerikë, dhe delegatit të Republikës Shqiptare të Korçës. Letra i është përcjellë Presidentit Woodrow Wilson me një memorandum shoqërues nga profesor George D. Herron, më 17 mars 1919. Profesor Herron, më datë 19 mars, i ka përcjellë edhe një memorandum të veçantë të dr. Adamidi-t, edhe Kryeministrit britanik Lloyd George, në të cilin apelohet për drejtësi dhe mbështetje të të drejtave të popullit shqiptar; *po aty*, PRO.FO. 608.28, doc. no. 5050.

³² *Po aty*, PRO.FO. 608.28, f. 402, doc. no. 2483, Future of Albania.

Pranimi në Lidhjen e Kombeve

Mbrojtësi kryesor i Shqipërisë në Lidhjen e Kombeve ka qenë lord Cecil-i. Apeli i tij për drejtësi në favor të këtij vendi fitoi në Asamblenë e Lidhjes së Kombeve. Po pse Robert Cecil u bë mbrojtës i çështjes shqiptare në Lidhjen e Kombeve? Lordi Robert Cecil ka qenë ndër politikanët e parë të kontinentit të vjetër që përqafoi të paktën disa nga parimet e Diplomacisë së re, të diplomacisë së hapur, asaj të promovuar me 14 Pikat e Presidentit Wilson, në sistemin dhe në bazat e Diplomacisë së vjetër. Robert Cecil dhe Lloyd George njëlloj, kishin ide të ngjashme për Lidhjen, si një bashkësi e shteteve të vetëqeverisura dhe sovrane, të cilat duhej të drejtoheshin prej pesë Fuqive të Mëdha të Konferencës së Paqes të Parisit.³³ Brenda kësaj kornize duhet kuptuar edhe qëndrimi i lordit Robert Cecil ndaj Shqipërisë. Liria, vetëvendosja dhe integriteti i shtetit shqiptar ishin pjesë e koncepteve të tij mbi Diplomacinë e re, që gradualisht po hapte me vështirësi rrugën në periudhën pas LPB-së. Delegati i Perandorisë Britanike, Herbert Fisher, deklaroi se delegacioni britanik kishte ndërmarrë një studim të ri dhe tërësor të situatës shqiptare, ishte tani i përgatitur të pranonte mocionin e lordit Robert Cecil dhe të votonte për pranimin e Shqipërisë në Lidhjen e Kombeve. Kështu, më 17 dhjetor 1920, Shqipëria u pranua në mënyrë të njëzëshme, me 35 vota pro, asnjë kundër dhe 6 abstenime dhe formalisht u bë anëtare e Lidhjes së Kombeve. Shqipëria u njoh *de jure* si një shtet sovran dhe i pavarur, megjithëse kufijtë e saj me Jugosllavinë dhe Greqinë nuk ishin vendosur ende.³⁴

Pas këtij akti, Shqipërisë i hapej rruga e vendosjes së marrëdhënieve normale diplomatike me të gjitha Fuqitë, përfshirë Italinë, Greqinë dhe Jugosllavinë, të cilat deri në atë kohë kishin planifikuar copëtimin e saj. Si kusht për pranimin e saj, Shqipërisë iu kërkuar të nënshkruante një deklaratë, me anën e së cilës ajo do të angazhohej që të mbronte pakicat. Deklarata u nënshkrua nga delegati shqiptar, ipeshkvi ortodoks Fan Noli. Më 18 dhjetor 1920, përfaqësuesi i qeverisë shqiptare në Gjenevë zuri vendin e tij në Lidhjen e Kombeve. Në fund të vitit

³³ Ruth Henig, "New Diplomacy and Old: a Reassessment of British Conceptions of a League of Nations, 1918-1920", në *The Paris Peace Conference, 1919 – Peace without Victory?*, 161, 165.

³⁴ TNA, PRO. FO. 371.5726, f. 33-35. Admission of Albania to the League. "Following is an extract from Report of 28th Plenary Meeting-Assembly of the League, 17th december 1920. Mr. H.L. Fisher (Great Britain).

1920, qeveria shqiptare ishte në kontroll të pjesës më të madhe të territoreve të caktuara Shqipërisë nga Konferenca e Ambasadorëve e Londrës më 1913. Megjithatë, 26 fshatra në juglindje të Korçës mbeteshin ende nën pushtimin grek, ndërsa serbët mbanin të pushtuar një zonë të shtrirë nga liqeni i Ohrit deri në liqenin e Shkodrës, e cila ishte mjaft në brendësi të kufirit që ishte rënë dakord më 1913.³⁵ Pranimi i Shqipërisë në Lidhjen e Kombeve përbënte një ngjarje shumë të rëndësishme në rrugën e gjatë dhe të vështirë të njohjes së shtetit shqiptar, pasi për herë të parë në historinë e saj, Shqipëria fitonte në këtë mënyrë të drejtën e pavarësisë dhe vetëqeverisjes tërësisht e pandikuar prej ndërhyrjes së fuqive të interesuara. Ky pranim hapi rrugën për njohjen e shpejtë të statusit, të kufijve dhe, si rrjedhim, edhe të qeverisjes së Shqipërisë. Mit'hat Frashëri, në cilësinë e kryetarit të delegacionit shqiptar në Konferencën e Paqes, i drejtoi një letër Kryeministrit britanik Lloyd George, më 2 mars 1921, ku kërkonte rinovimin e marrëdhënieve diplomatike mes Shqipërisë dhe Mbretërisë së Bashkuar.³⁶ Një letër e ngjashme iu drejtua edhe M. Aristide Briand-it, kontit Sforza dhe baron Hayashi-t, anëtarë të tjerë të Këshillit Suprem në Londër, në të cilën tërhiqej vëmendja mbi situatën jonormale të krijuar prej faktit se Shqipëria, megjithëse e pranuar njëzëri si anëtare e Lidhjes së Kombeve, nuk lejohej të kishte marrëdhënie diplomatike me shtetet e tjera.³⁷ Gjithsesi, Shqipëria me një rrezik të jashtëm që sa vinte e dalëngadalë largohej, por me një situatë të brendshme jo të qëndrueshme politike, për shkaqe të mirënjohura të gjendjes së saj të përgjithshme të mangët formative, nuk u mbështet dhe nuk u monitorua në procesin e stabilizimit të saj institucional demokratik nga Lidhja e Kombeve. Në këto rrethana, rruga e përplasjeve të brendshme primitive u la e hapur edhe për shumë kohë, ndërsa presioni i jashtëm gjithnjë veprues.

Mirëpo, pavarësisht se Shqipëria ishte pranuar në Lidhjen e Kombeve dhe ishte bërë anëtare e saj, Fuqitë e Mëdha nuk kishin marrë akoma një vendim përfundimtar mbi statusin e këtij shteti dhe kufijtë politikë të tij në Konferencën e Ambasadorëve që mblidhej për të

³⁵ Owen Pearson, *Albania and King Zog-Independence, Republic and Monarchy 1908-1939* (London: The Center for Albanian Studies in association with I.B. Tauris Publishers, 2004), 155-158.

³⁶ TNA, PRO.FO. 371.5725, 5049/580/90. Independence of Albania and admission to League of Nations, Paris, le 2 Mars 1921.

³⁷ *Po aty*, PRO.FO. 371.5726, C 6692/580/90. Diplomatic relations of Albania with other States, Paris, March 2nd 1921.

plotësuar vendimet e paarritura prej Konferencës së Paqes. Për fat të keq, aleatët e Antantës gjendeshin ende të varur nga klauzolat e Traktatit të Fshtëtë të Londrës të vitit 1913 dhe nga ndërhyrjet e paqëndrueshme të Italisë.³⁸

Gjatë vitit 1921 çështjet e lidhura me Shqipërinë, të mbetura të pazgjdhura në arenën ndërkombëtare, do të jenë edhe më tutje objekt diskutimesh edhe në Lidhjen e Kombeve, para së gjithash me nxitjen e qeverisë shqiptare dhe përfaqësuesit të saj Fan Stilian Noli. Problemi i krijuar nga njohja më 17 dhjetor 1920 e Lidhjes së Kombeve, përveçse një problem politik, kishte krijuar edhe një problem të ndërlikuar ligjor, që kërkonte një shpjegim nga ekspertë të së drejtës ndërkombëtare. Një prej çështjeve për të cilën komiteti dhe vetë asambleja ishte ndarë, ka qenë e lidhur me faktin nëse *pranimi në Lidhjen e Kombeve ishte i barabartë me njohjen e shtetit*? Ky problem u kaloi për shqyrtim anëtarëve të Seksionit ligjor të Sekretariatit të Lidhjes, por tre ekspertët të cilët merreshin me këtë çështje, nuk ishin në gjendje të arrinin në një mendim të përbashkët. Atëherë Sekretari i Përgjithshëm i Lidhjes së Kombeve, sër Eric Drummond (Erik Drummond), i kërkoi këshilltarit ligjor të FO-së të Mbretërisë së Bashkuar, sër C. Hurst, nëse ishte i përgatitur për ta zgjidhur problemin. Ky i fundit, i komunikoi se nuk mund t'i përgjigjej për këtë çështje në këtë moment, pasi të katër anëtarët e tjerë të ekipit të tij ndodheshin në Këshillin Suprem dhe në Konferencën e Ambasadorëve, d.m.th. në Paris, Romë dhe në Londër. Në të njëjtën kohë, M. Huneus (ministër i Punëve të Jashtme të Kilit më 1912) dhe kryetar i Komitetit të Pestë për pranimin e shteteve, i kërkoi këshilltarit legal francez M. Fromageot (Fromazhó), këshilltarit legal italian M. Ricci-Busatti, këshilltarit të ambasadës japoneze në Paris, M. Nagaoka si dhe këshilltarit ligjor britanik sër C. Hurst, të këshillonin mbi këtë çështje. Këshilla që ata dhanë është formuluar në këtë mënyrë:

“Teorikisht, njohja *de jure* e një shteti është një akt individual prej anës së çdo shteti dhe shtrihet në një plan të ndryshëm nga ai i pranimin në Lidhjen e Kombeve. Por të drejtat dhe detyrimet që rrjedhin nga Konventa e Lidhjes, ndërmjet anëtarëve të ndryshëm, e bën të pamundur për një anëtar të qëndrojë indiferent ndaj një

³⁸ Shih: Sali Kadria, “Çështja e statusit politik të shtetit shqiptar gjatë vitit 1921”, në *Gjurmime albanologjike*, nr. 49, Prishtinë: 2019; Sali Kadria “Çështja e kufijve jugorë të shtetit shqiptar në vitet 1921-1923” në *Gjurmime albanologjike*, nr. 50, Prishtinë: 2020; Romeo Gurakuqi, “Mbi caktimin e kufirit ndërmjet Shqipërisë dhe Greqisë”, në *Studime historike*, nr. 1-2 (2020).

anëtari tjetër të Lidhjes. Kjo gjë do ta bënte të pamundur në praktikë për një anëtar të Lidhjes të plotësojë detyrimet ndaj një anëtari tjetër të Lidhjes, në qoftë se në teori, ky anëtar i ri ishte për të jo ekzistent. Për pasojë, në qoftë se një shtet pranon aderimin e një shteti të ri në Lidhje, ai do të duhet ta trajtojë atë si një shtet ekzistues, që zotëron të gjitha atributet e një qenieje normale të një entiteti politik shtetëror. Nga përcaktimet e Konventës së Lidhjes së Kombeve, anëtarët e Lidhjes janë në një mendje të pranojnë vendimet e shumicës mbi këtë çështje për pranimin e një shteti të ri, ndaj ato me këtë akt pranojnë një detyrim që e bën të papraktikueshëm për ata, të mbajnë pezull njohjen *de jure* të një shteti, i cili është pranuar prej Lidhjes së Kombeve”.³⁹

Pavarësisht nga ky shpjegim juridik, zyrtarët britanikë kanë qenë krejt të ftohtë në marrjen e akteve të mëtejshme në njohjen e shtetit shqiptar. Kështu, vetë Crowe (nënsekretar i Përhershëm i Punëve të Jashtme) do të shprehej se lehtësia me të cilën Lidhja e Kombeve trajtonte problemet e rënda politike, si për shembull, njohjen e një shteti që nuk i kishte të vendosur kufijtë dhe kishte një qeveri të panjohur ende, ishte një sëmundje e vajtueshme dhe domethënëse për të ardhmen. Ndërsa lord Curzon-i (Sekretari i Jashtëm) do të shtonte se

“edhe më tutje unë jam shumë larg nga dëshira për të pranuar qëndrimin se, pranimi me anë të një shumice të thjeshtë të Asamblesë së Lidhjes së Kombeve, në mënyrë të nevojshme i detyron Fuqitë, përfaqësuesit e të cilëve mund të votojnë madje edhe kundër pranimin, se një gjë tillë nënkupton njohjen *de jure* të shtetit të pranuar. Fakti që çështja e njohjes *de jure* të shtetit është sjellë si një çështje e pavarur për t’u diskutuar në Konferencën e vendeve Aleate, më duket se tregon që Fuqitë e përfaqësuara atje nuk e konsiderojnë vehten e tyre të lidhur me atë çfarë ndodh në Gjenevë”.⁴⁰

Duhet të kemi parasysh se periudha e trajtimit të statusit të Shqipërisë, pas Luftës së Parë Botërore, ka qenë e tillë që sistemi i marrëdhënieve ndërkombëtare në tërësi, vinte nga një periudhë

³⁹ *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*, edited by W.N. Medlicott and Douglas Dakin, assisted by Gillian Bennett, First Series, vol. XXII, Central Europe and Balkans 1921, Albania 1921-22 (London: Her Majesty’s Stationery Office, 1980), 652-654. Earl Curzon to Sir G. Buchanan (Rome) Foreign Office, January 14, 1921 (no. 601).

⁴⁰ *Po aty*.

decentralizimi dhe vetëm në këtë kohë u bënë përpjekje për të krijuar disa struktura bazë përqendrimi (pas Konferencës së Paqes të Parisit dhe krijimit të Lidhjes së Kombeve). Institucioni i njohjes kolektive nuk ishte i mirënjohur, prandaj dhe problemi i njohjes së Shqipërisë paraqitej shumë më i ndërlikuar. Sot, në praktikën e së drejtës ndërkombëtare, gjërat kanë ndryshuar. Përgjithësisht përdoret institucioni i njohjes kolektive, nëpërmjet pranimit në procedurat e anëtarësimit të Kombeve të Bashkuara. Në praktikë, entitetet të cilat janë shtete (por edhe ato që nuk janë), dhe të cilat dëshirojnë të konsiderohen si shtet prej shteteve të tjera, përgjithësisht, bëjnë kërkesë të menjëhershme për anëtarësim në Organizatën e Kombeve të Bashkuara. Kjo nënkupton që të gjithë anëtarëve të Kombeve të Bashkuara (gjë që nënkupton të gjitha shtetet e tjera anëtarë të kësaj organizate), u kërkohet të marrin qëndrim rreth statusit të një entiteti që kërkon anëtarësim në këtë organizatë.⁴¹

Pas qëndrimit të prerë amerikan në lidhje me Shqipërinë, pranimit të shtetit shqiptar në Lidhjen e Kombeve, edhe politika britanike ndaj Shqipërisë gjatë vitit 1921 ndryshoi. Pranimi i Shqipërisë nga Lidhja e Kombeve si dhe presioni i opinionit publik britanik, që e shihte mbrojtjen e kombit shqiptar dhe shtetit të pavarur të Shqipërisë si një “rast moral”, ishin sinjale të fuqishme që politika britanike ndaj këtij vendi duhej të merrte tashmë një përmasë të re dhe një shtysë më të qartë. Një dokument shumë i rëndësishëm që shpjegon qëndrimin dhe politikën britanike ndaj Shqipërisë, ndaj çështjes së statusit të ardhshëm të saj, vështirësive juridike që paraqiteshin në situatën e fillimvitit 1921, është memorandum i përgatitur në FO prej mr. Nicolson, më 14 prill 1921, në të cilin, pasi bëhet një analizë e situatës, përcaktoheshin edhe linjat kryesore të politikës së ardhshme.⁴² Sekretari i Jashtëm britanik do t'i kushtonte një vëmendje të posaçme Shqipërisë, sidomos në muajt në vijim dhe falë kësaj vendosmërie dhe sensit pozitiv me të cilin ai e trajtoi këtë çështje, u arrit në zgjidhjen e problemit të statusit ndërkombëtar dhe përcaktimit teorik të kufijve, më 9 nëntor 1921.

⁴¹ Colin Warbrik, “States and recongnition in international law”, në *International Law*, edited by Malcolm D. Evans (Oxford University Press, second Edition: 2006), 259-260.

⁴² TNA, PRO.FO. 371. 5726, C 7684/580/90. Earl Curzon to Signor de Martino, FO, April 20, 1921, Enclosure No.1; dhe në: *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*, First Series, vol. XXII, 666-671. Albania (Memorandum Prepared in the Foreign Office by Mr. Nicolson regarding the present position and future policy), Foreign Office, April 14, 1921 (no. 609).

Më 11 maj 1921, qeveria franceze dhe më 27 maj edhe ajo italiane, ranë edhe ato dakord që të pranonin propozimin e FO-së mbi zgjidhjen e çështjes së kufijve të Shqipërisë. Sipas këtij propozimi, kjo çështje duhej t'i nënshtrohej shqyrtimit të Konferencës së Ambasadorëve në Paris dhe forma e njohjes të caktohej nga aleatët kryesorë dhe fuqitë e asociuara.⁴³ Më 14 korrik, qeveria britanike i transmetoi përfaqësuesit të saj në Paris, lordit Hardinge, një memorandum me subjekt kufijtë e Shqipërisë, në të cilin jepeshin linjat kryesore mbi të cilat për këtë qeveri duhej të gjendej një zgjidhje.⁴⁴

Më 25 qershor 1921, Këshilli i Lidhjes së Kombeve kishte vendosur të diskutonte çështjen e Shqipërisë në një sesion publik me kërkesë të qeverisë shqiptare, e cila ishte ankuar kundër veprimeve ushtarake jugosllave dhe kishte bërë thirrje për mbrojtje nga Lidhja e Kombeve. Mirëpo, për shkak se me problemin e kufijve të Shqipërisë po merrej paralelisht Konferenca e Ambasadorëve në Paris, ky diskutim u anulua ose u refuzua. Qeveria shqiptare menjëherë protestoi ndaj një refuzimi të tillë dhe kërkoi që kjo çështje, d.m.th. e provokimeve të vazhdueshme ushtarake jugosllave dhe greke, të referohej në një mbledhje të përgjithshme të Lidhjes së Kombeve në muajin shtator.⁴⁵ Komiteti i kufijve, i ngritur nga Konferenca e Ambasadorëve në fillim të muajit korrik 1921, filloi diskutimin e çështjes së kufirit të shtetit shqiptar, me referencë kryesore ishullin e Sazanit, i cili asokohe, ishte i pushtuar nga trupat italiane. I vetmi rajon tjetër në Shqipëri ku ndodheshin trupat ushtarake italiane ishte qyteti i Shkodrës. Përfaqësuesi italian në Komitetin e Kufijve, iu përmbajt qëndrimit se pushtimi italian i ishullit të Sazanit ndryshonte nga ai i Shkodrës, pasi ky i fundit kishte një karakter të pastër e të përkohshëm ndërkombëtar. Nga ana tjetër, përfaqësuesi i Shqipërisë deklaroi para komitetit se qeveria e tij kërkonte njohjen e kufijve të vitit 1913, pa ndonjë përjashtim, duke ia mohuar kështu Italisë

⁴³ *Po aty*, 691- 692. Earl Curzon to Lord Hardinge (Paris), Foreign Office, June 4, 1921 (no. 629); Sir E. Crowe to Mr. Spicer, Foreign Office, June 4, 1921 (no. 630).

⁴⁴ *TNA*, PRO.FO. 371.5727, C12276/580/90. Earl Curzon to Lord Hardinge (Paris), Foreign Office, June 14, 1921; po këtë dokument e gjeni edhe në *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*, First Series, vol. XXII (no. 632), Enclosure in No. 632. Memorandum on Albanian Frontiers, Foreign Office, June 10, 1921.

⁴⁵ *TNA*, PRO.FO. 371.5727, C13849/580/90. Mr. Eyres (Durazzo) to the Marquess Curzon of Kedleston, Durrazzo, July 4, 1921, Albanian Government protest against League of Nations refusal to discuss frontier question; po këtë dokument mund ta gjeni edhe në no. 640, në *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*, First Series, vol. XXII, 703-704.

çdo të drejtë politike mbi ishullin e Sazanit. Ky kundërshtim, siç duket, mbështetej edhe nga një marrëveshje e fshehtë e arritur më 2 gusht 1920 mes ministrit të Plotfuqishëm të Mbretërisë së Italisë, kontit Manzoni, dhe Kryeministrit shqiptar të asaj kohe Sulejman Delvina.⁴⁶ Ndërhyrjet dhe vështirësitë e herëpashershme të krijuara prej qëndrimit të pasinqertë të Italisë, siç është edhe rasti më i fundit, shtynë edhe më shumë marrjen e vendimit prej Konferencës së Ambasadorëve.

Akti final i njohjes

Para perspektivës së qartë të zgjidhjes përfundimtare të çështjes së statusit të Shqipërisë dhe kufijve të saj, qarqet më ekstremiste greke dhe serbe bënë lëvizjet e fundit të dëshpëruara në terrenin ushtarak. Një numër i konsiderueshëm komitësh të parregullt grekë filluan të grumbulloheshin në kufirin shqiptar,⁴⁷ ndërsa qeveria serbe, duke injoruar të gjitha prezantimet e bëra nga Fuqitë e Mëdha ose nga Lidhja e Kombeve, filloi të zinte me anë të forcës territoret shqiptare në brendësi të vendit. Ata pushtuan Lurën dhe Oroshin dhe vazhduan përparimin në drejtim të perëndimit, duke u afruar pranë Lezhës, për të bërë kështu fakt të kryer zënien e territoreve. Lugina e lumit Mat u mbush me refugjatë, ndërsa qeveria shqiptare dhe forcat e saj të armatosura ndodheshin në përfundim të armatimeve të luftës dhe rezervave ushqimore. E gjithë administrata në veri të vendit, si rezultat i agresionit më të ri serb, u shpërnda.⁴⁸ Në këto rrethana, Londra zyrtare e konsideroi si të domosdoshme të mos humbiste kohë dhe i kërkoi Konferencës së Ambasadorëve të fiksonte përfundimisht kufijtë e Shqipërisë në mbledhjen e radhës, më datë 5 nëntor 1921.⁴⁹ Në fakt, në mbledhjen e datës 5 nëntor u arrit të merrej vetëm aprovimi për përgatitjen e draftit,

⁴⁶ TNA, PRO.FO. 371.5727, C14278/580/90. Sir M. Cheetham (Paris) to the Marquess Curzon of Kedleston, Paris, July 12, 1921, Enclosure in No.1, Preliminary Protocol of Tirana, August 2, 1920; po këtë dokument mund ta gjeni në no. 648 & Enclosur in no. 648, Preliminary Protocol of Tirana, August 2, 1920, në *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*, First Series, vol. XXII, 710-712.

⁴⁷ *Po aty*, 801-802. Marquess Curzon of Kedleston to Lord Granville (Athens), Foreign Office, October 28, 1921 (no. 734) dhe Lord Granville to the Marquess Curzon of Kedleston, Athens, October 29, 1921 (no.735).

⁴⁸ *Po aty*, 804. Mr. Eyres (Durazzo) to the Marquess Curzon of Kedleston, Durazzo, November 4, 1921 (no. 739).

⁴⁹ *Po aty*, 803. The Marquess Curzon of Kedleston to Lord Hardinge (Paris), Foreign Office, November 2, 1921 (no. 737).

ndërsa vendimi u nënshkrua më datë 9 nëntor 1921.⁵⁰ Më 7 nëntor 1921, në orën 6 pasdreke, lord Curzon-i, me anë të përfaqësuesit të vet në Durrës mr. Eyres, njoftoi qeverinë shqiptare se, në kuadër të vendimit të Konferencës së Ambasadorëve për sa u përkiste kufijve të Shqipërisë, qeveria britanike nga ai moment njihje qeverinë aktuale të Shqipërisë, si *de jure* dhe *de facto*, qeveri e të gjithë Shqipërisë. Një deklaratë e ngjashme u bë po atë ditë në Dhomën e Komuneve të Mbretërisë së Bashkuar dhe njëkohësisht u njoftuan menjëherë edhe qeveria franceze, italiane, serbo-kroate-slllovene dhe greke. Menjëherë pas këtij akti erdhi edhe njohja e qeverisë italiane dhe më 9 nëntor, edhe e qeverisë franceze. Komunikimet zyrtare të këtyre dy qeverive pranë qeverisë shqiptare janë kryer më 15 nëntor 1921. Kryeministri shqiptar, Pandeli Evangjeli, i shprehu menjëherë mirënjohjen e qeverisë shqiptare Qeverisë së Madhërisë së Tij (His Majesty's Government - HMG) për këtë akt të parë të njohjes zyrtare (C 21566/580/90).⁵¹ Si parim i përgjithshëm u përcaktua vendosja e kufijve të vitit 1913 dhe iu la ekspertëve që të propozonin modifikime në Lindje dhe në Veri, në mënyrë që ta bënin më të logjikshme ndarjen e kufirit. Mirëpo, rekomandimet e ekspertëve nuk ishin shumë rezultative në lidhje me Shqipërinë, për sa kohë që ato u shoqëruan me cungime të mëtejshme territoriale në Lindje dhe nuk bënë asgjë në lidhje me përfshirjen e fiseve të rëndësishme të Malësisë, Hotit, Grudës, Triepshit dhe Kojës në Shqipëri. Rimbajtja jashtë Shqipërisë e këtyre fiseve me famë kombëtare, i hoqi Shkodrës dhe katolicizmit shqiptar dy krahë të rëndësishëm të energjisë dhe peshës së saj tradicionale politike në Shqipëri. Memorandumi i ekspertit britanik, J.S. Barnes i datës 28 tetor 1921, përcjellë në Paris, lordit Hardinge në lidhje me këto krahina, nuk u mbajt parasysh. (Për fat të keq, problemi i Triepshit dhe Kojës u la krejt në heshtje e konsiderohej i kapërcyer nga diplomacia britanike, për shkak të një aneksimi më të hershëm të këtyre dy fiseve të Malësisë prej Malit të Zi, d.m.th. pas krizës ballkanike 1875-

⁵⁰ TNA, PRO.FO.371.5733, C 21384/580/90. Decision of Ambassadors' Conference, Regarding Albania, Lord Hardinge to the Marquess Curzon of Kedleston, Paris, November 8, 1921, Enclosure 1 in no. 1, Projet de Décision de la Conférence des Ambassadeurs, Paris, le 9 novembre 1921, Annex VII, Déclaration faite par Lord Hardinge a la Conférence des Ambassadeurs le 9 Novembre 1921. (C21371/580/90); (C21543/580/90); (C21633/580/90).

⁵¹ *Documents on British Foreign Policy 1919-1939*, First Series, vol. XXII, 807. The Marquess of Kedleston to Mr. Eyres (Durazzo), Foreign Office, November 7, 1921 (no. 742).

1878). Ndërsa në Lindje, nevoja për të krijuar një basen praktik komunikimi e njëkohësisht marrëdhëniesh ekonomike për qytetet dhe rrethinat e Dibrës dhe të Prizrenit i hoqi Shqipërisë rreth 400 km katror, të banuar nga popullsi e pastër shqiptare.⁵²

Vendosja e marrëdhënieve diplomatike

Një ngjarje e rëndësishme për vendin në vitin 1922 ishte njohja shtetërore, vendosja e marrëdhënieve diplomatike me SHBA-në. Qeveria e dalë nga Kongresi i Lushnjës, shumë herët e drejtoi vëmendjen përtej Atlantikut. Në prill të vitit 1920, qeveria shqiptare i kërkoi Sekretarit të Shtetit që të dërgonte në Shqipëri një komision të përbërë nga inxhinierë dhe ekspertë për hekurudhat, energjinë, minierat, financat, shëndetësinë dhe për të organizuar vendin. Pas njohjes së shtetit nga anëtarët e Lidhjes së Kombeve kishte një rritje të vëmendjes nga ana e ambasadës së SHBA-së në Romë në lidhje me Shqipërinë dhe posaçërisht gjendjen ekonomike dhe politike atje.⁵³

Lidhur me njohjen nga afër të situatës shqiptare në rrjedhën e vitit 1922, qeveria amerikane është bazuar në raportet e kolonelit Donnelly dhe përfaqësuesit të qeverisë shqiptare në SHBA gjatë vitit 1921, mr. C. Telford Erickson. Misionari Erickson ishte amerikani më i informuar mbi gjendjen në Shqipëri, për shkak se ai kishte qenë i përfshirë në çështjet e Sinclair Oil Company, e angazhuar për koncesionet e naftës në vendin ballkanik. Kështu, interesave politikë, arsyes së shëndoshë, parimeve të reja diplomatike u shtoheshin si faktorë pozitivë në dobi të Shqipërisë, interesat ekonomikë dhe tregtarë amerikanë.⁵⁴ Më 26 prill 1922, zëvendës-presidenti i Sinclair Oil Exploration Company, A. C. Veatch, iu adresua Sekretarit të Shtetit me një letër, në të cilën shpjegonte se opinioni publik në Shqipëri ishte pro dhënies së koncesionit të naftës një kompanie joeuropiane dhe se, pas kapërcimit të vështirësive të njohjes së qeverisë dhe shtetit shqiptar në muajin nëntor 1921, çështja e koncesioneve të naftës pritej të trajtohej në mbledhjen e parë të

⁵² TNA, PRO.FO.371.5733, C 21003, Albania, Northern and Eastern Frontiers, 28.10.1921, f. 260-262.

⁵³ *National Archives and Records Administration*, Maryland (USA) (më tej: NARA), Microcopy 1211, Roll 1, Report on the Albanian Situation - October- november 1921, Prepared by John F. Carter, Jr. Lately attached to the American Embassy at Rome, December 14th, 1921.

⁵⁴ NARA, M1211/R1-D, C. Telford Erickson to Lt. Col. Edward T. Donnelly, Military Attache, American Embassy, Rome, Italy, Tirana, Albania, May 1, 1922.

Parlamentit të ri, në muajin maj të vitit 1921. Ai i tërhoqi vëmendjen Departamentit Amerikan të Shtetit se interesat amerikanë, jo vetëm në lidhje me koncesionet e naftës, por edhe me aspekte të tjera, deri në vitin 1922 kishin qenë në disavantazh, pasi SHBA-ja nuk kishte ndjekur shembullin e shteteve të mëdha europiane për njohjen e Shqipërisë pas nëntorit të vitit 1921. Prandaj, ai rekomandonte me forcë që SHBA-ja duhej të dërgonte një përfaqësues të vetin në këtë vend, që nuk mund të lihej jashtë trajtimit sinkron me fuqitë e tjera.⁵⁵

Reagimi i Sekretarit të Shtetit Hughes ishte i menjëhershëm. Ai emëroi konsullin e Përgjithshëm në Tanger, Denning si të Dërguar të Posaçëm në Shqipëri me statusin e konsullit të Përgjithshëm mbi bazën e caktimit të përkohshëm. Në mesazhin e caktimit të misionit, të nisur më datë 27 prill 1922, Sekretari i Shtetit i bëri me dije se DASH po e merrte në konsideratë njohjen e Shqipërisë, por, më përpara ky institucion kishte nevojë për një raportim të hollësishëm mbi gjendjen në vend, qëndrueshmërinë e qeverisë së atëhershme të Shqipërisë, interesat ekzistues dhe projektimet e ardhshme të SHBA-së në atë vend.⁵⁶

Është koha kur Fuqitë e Këshillit të Epërm të Antantës e kishin njohur Shqipërinë *de jure*. Nga ato vende, Anglia dhe Italia kishin dërguar ministrat e vet, të cilët ishin shumë aktivë; Franca përfaqësohej nga konsulli në Shkodër, Japonia nuk kishte ende një përfaqësues pavarësisht njohjes, ndërkohë që njohje kishin akorduar Finlanda, Zvicra, Belgjika dhe Jugosllavia, kjo e fundit e përfaqësuar nga një i ngarkuar me punë.⁵⁷

⁵⁵ *Papers relating to the foreign relations of the United States*, 1922, vol. I (1922), Joseph V. Fuller (ed.) (United States Government Printing Office, Washington: 1938). Vice President of the Sinclair Exploration Company, A.C. Veatch, to the Secretary of State, New York, April 26, 1922.

⁵⁶ *Po aty*. The Secretary of State, Hughes to the Diplomatic Agent and Consul General at Tangier (Denning), Washington, April 27, 1922.

⁵⁷ NARA, M1211/R1-D. American Commissioner, Maxwell Blake for Secretary of the State, Hughes, Tirana, Albania, August 2, 1922. (Lista e njohjeve të Shqipërisë prej qeverive të vendeve të ndryshme është si vijon: Britania e Madhe, Franca, Italia dhe Japonia e kanë njohur sipas radhës së mësipërme: më 9 nëntor 1921, Austria më 18 shkurt 1922, Finlanda më 27 shkurt 1922, Luksemburgu më 1 mars 1922, Zvicra më 8 mars 1922, Bullgaria më 24 mars 1922, Jugosllavia më 25 mars 1922, Danimarka më 12 prill 1922, Suedia më 13 prill 1922, Norvegjia më 6 maj 1922, Hungaria më 9 maj 1922, Gjermania më 19 maj 1922, Portugalia më 28 maj 1922, Holanda më 30 maj 1922, Greqia më 26 qershor 1922 dhe SHBA më 28 korrik 1922).

Më 18 maj 1922, Këshilli i Lidhjes së Kombeve vendosi që vetë Lidhja të merrte protektoratin mbi Shqipërinë dhe se do të emëronte disa ekspertë financiarë ekonomikë dhe ligjorë për t'i asistuar vendit të ri. Këshilltarët ishin udhëzuar të mos punonin në mënyrë preferenciale, por të paanshme, me synimin për ta bërë pavarësinë e Shqipërisë sa më efektive. Italia protestoi në lidhje me këto tagra të marra nga Lidhja, me pretendimin se Shqipëria ishte një interes i veçantë i Italisë.

Duhet të kujtoj edhe një zhvillim tjetër të brendshëm ndërqeveritar amerikan që vulosi përfundimisht nisjen e misionit në Shqipëri. Më 26 prill 1922, Sekretari i Tregtisë (Hoover), në një letër drejtuar Sekretarit të Shtetit Hughes, tërhoqi vëmendjen mbi negociatat që po zhvilloheshin nga Sinclair Oil Corporation për koncesionin e vajgurit të Shqipërisë. Për këtë arsye, ai mendonte se, do të duhej të merrej në konsideratë serioze çështja e njohjes së Shqipërisë dhe dërgimi sa më shpejt i një përfaqësuesi atje.⁵⁸ Gati një muaj më vonë, më 22 maj 1922, Sekretari i Shtetit iu përgjigj kolegut të tij duke e sqaruar, se konsulli i Përgjithshëm Maxwell Blake, ish-agjent diplomatik dhe konsull i Përgjithshëm në Tangerang, ishte urdhëruar që të udhëtonte në Shqipëri për të bërë vlerësimet e përgjithshme mbi këtë vend, përfshirë çështjen e kompanisë amerikane të naftës.⁵⁹

Siç duket, meqenëse Joseph M. Denning mori detyrën e konsullit të Përgjithshëm në Tangerang në vitin 1922, komisioner amerikan në Shqipëri në fund ishte caktuar Maxwell Blake, konsull i deriatëhershëm në Tangerang. Më 28 qershor 1922, pas udhëtimit anekënd Shqipërisë, Blake dorëzoi raportin. Pasi përshkruan me profesionalizëm gjendjen reale të vendit në pikëpamje të autoritetit shtetëror, përfaqësisë politike, administratës, gjendjes ekonomike dhe financiare, *Blake njoftonte se qëndrimi i qeverisë shqiptare dhe i popullit karshi interesave amerikanë ishte veçanërisht favorizues. Atij i ishte bërë e qartë, se qeveria shqiptare mezi priste për të krijuar çdo lehtësi për tregtinë amerikane dhe ndërmarrjet; se qeveritarët e rinj shqiptarë ishin të gatshëm për të ftuar kapitalin amerikan të asistonte në zhvillimin e vendit dhe t'i jepnin SHBA-së garanci për sigurimin formal të trajtimit si kombi më i favorizuar etj.* Konsulli Blake, pas shqyrtimit të kujdesshëm të të gjitha

⁵⁸ *Papers relating to the foreign relations of the United States*, 1922, vol. I, Albania. The Secretary of Commerce (Hoover) to the Secretary of State, Hughes, Washington, April 26, 1922.

⁵⁹ *Po aty*. The Secretary of State (Hughes) to the Secretary of State Commerce (Hoover), Washington, May 22, 1922.

aspekteve të situatës në shumë pjesë të vendit, **rekomandoi njohjen e menjëhershme të Shqipërisë nga ana e qeverisë amerikane**. Arsyetimi i M. Blake-ut: 1- si një akt të vetvetishëm moral ndaj popullit shqiptar në një fazë kritike të luftës së tij për pavarësi, ku pavarësisht vështirësive të mëdha, ky vend kishte dhënë prova të mjaftueshme të qëndrueshmërisë politike, duke ngjallur admirimin e Lidhjes së Kombeve si shtet sovran, i njohur prej 20 vendeve të Europës; 2- si arsye të dytë, Blake caktonte faktorët materialë, të cilët ishin në mënyrë të barabartë të rëndësishëm për t'u marrë në konsideratë. Vendi kishte mundësi të mëdha tregtare dhe zotëronte rezerva të pasura natyrore që prisnin të zhvilloheshin. Çdo zgjatje kohore e njohjes do të vononte mbështetjen e qeverisë amerikane për kompanitë tregtare të këtij vendi dhe ishte në dëm të prestigjit të lartë që kishte Amerika në Shqipëri. Në fund, Blake saktësonte se, në qoftë se njohja do të aprovohej, legata duhej të vendosej dhe një ministër i Plotfuqishëm duhej të caktohej menjëherë, me seli ose në Tiranë, ose përkohësisht në Durrës ose në Shkodër. Interesat amerikanë kërkonin që përfaqësuesi i SHBA-së nuk duhej të ishte në ndonjë rang më të ulët se përfaqësuesit e fuqive të tjera në Shqipëri.⁶⁰

Pas këtij raporti të Blake-ut, Sekretari i Shtetit Hughes udhëzoi konsullin Blake, që, më datë 28 korrik 1922, të lajmëronte ministrin e Jashtëm të Shqipërisë, me anën e një njoftimi të shkruar, se qeveria e SHBA-së njihte *de jure* Shqipërinë. Në dhënien e kësaj njohjeje, qeveria e SHBA-së ishte nisur nga fakti *se Shqipëria ia kishte dalë të ruante me sukses kohezionin e një qeverie kombëtare*. Derisa Kongresi të vendoste mbi çështjen e përfaqësisë së rregullt diplomatike në Shqipëri, *Blake do të vepronte si komisioner i SHBA-së në rangun e ministrit në Shqipëri*, detyrë të cilën e kreu deri më 4 dhjetor 1922 kur *Ulysses Grant-Smith u caktua i Dërguar i Jashtëzakonshëm dhe ministër i Plotfuqishëm në Shqipëri*.⁶¹

Konkluzione

Qëndrimi i SHBA-së ndaj Shqipërisë pas LPB-së ishte vendimtar në shpëtimin e Shqipërisë, përkundrejt përpjekjeve për përdorimin e saj si

⁶⁰ *Po aty*. The Commissioner in Albania (Blake) to the Secretary of State. Tirana, June 28, 1922.

⁶¹ *Po aty*. The Secretary of State (Hughes) to the Commissioner in Albania (Blake), Washington, July, 25, 1922.

hapësirë për shkëmbim territori mes vendeve ballkanike dhe Italisë, të ndërmarrë nga vendet fituese dhe vendimmarrëse në konferencë. Këmbëngulja parimore amerikane zhvlehtësoi dy traktate të fshehta, ku Italia ishte pjesë ndërsa Serbia/Jugosllavia dhe Greqia përfituese: Traktatin e Fshehtë të Londrës dhe traktatin Tittoni-Venzellos. SHBA-ja jo vetëm zëvendësoi pak a shumë zbrazëtinë që la pas Austro-Hungaria në raport me mbikëqyrjen e Shqipërisë, por ia doli në fund të periudhës trevjeçare të diskutimit të statusit të Shqipërisë, të ruante shtetin shqiptar në kufijtë e vitit 1913, bazuar mbi parimet e së drejtës së kombeve, pa hyrë në tratativat e balancës së fuqisë, siç po tentohej deri atëherë. Pavarësisht se pozicioni fillestar nuk ka qenë i tillë dhe deri në këto përmasa, idetë e Presidentit Wilson në lidhje me çështjen shqiptare do të vinin duke u plotësuar me kalimin e kohës, e për rrjedhojë, qëndrimi fillestar amerikan ndaj çështjes shqiptare do të pësonte ndryshime rrethësore me kalimin e muajve dhe viteve, deri në zgjidhjen finale në Paris, që ishte produkt i linjave të kuqe të vendosura në Washington. Në sajë të këtij qëndrimi të ri të qeverisë amerikane mund të themi se u arrit, më së shumti, shpëtimi i Shqipërisë së vitit 1913. Përkrahja e Presidentit Wilson ishte parimore dhe pozicioni i tij politik ndaj shqiptarëve rilindës, laikë e proeuropianistë, ishte i lidhur me formimin e tij filozofik dhe politik. Ai mbështeti parimin e përkatësisë etnike si përcaktues kryesor të kufijve kombëtarë, u dha shpresa shqiptarëve dhe të gjithë popujve e Europës Lindore për shtete të pavarura, të bazuara mbi identitetin e tyre etnik. Falë qëndrimit të prerë të Presidentit Wilson ndaj kërkesave territoriale të Italisë, u arrit që kursi politik i Romës ndaj Shqipërisë të ndryshojë dhe egoizmi i shfrenuar nacional i qeveritarëve italianë të ndalej. Në qëndrimin e Presidentit Wilson pasqyrohej gjithë filozofia racionale për mbështetjen e së drejtës së kombeve për vetëvendosje, parimi se përkatësia etnike duhet të përcaktojë kufijtë kombëtarë. Ai shkoi në Versajë me shpresën për ta bërë botën më të sigurt për demokracinë. Kjo u shfaq në 14 Pikat e tij, të shpallura në janar të vitit 1918 për të cilat ai besonte se do të sillnin një paqe të qëndrueshme botërore. Presidenti amerikan shpresonte që diplomacia tani e tutje do të kryhej përmes besëlidhjes së hapur të paqes, jo traktateve sekrete; besonte se, nëse fuqitë fitimtare do të zbatonin parimin e drejtësisë për të gjithë popujt dhe kombësitë, qofshin ata të fortë apo të dobët, Europa do të hynte në një epokë stabiliteti të qëndrueshëm.⁶² Analiza e tij në këtë

⁶² John Merriman, *A history of Modern Europe from the Renaissance to the Present*

drejtim bazohej mbi arsyetimin e shkaqeve që çuan në Luftën e Parë Botërore dhe mbi atë se çfarë nuk shkante me rendin e vjetër që i çoi qeveritë kombëtare në një luftë, e cila rezultoi në mjerim për miliona njerëz. Ai nxori mësim dhe u përpoq të gjente mënyrën që kjo gjë të parandalohet dhe të mos përsëritej. Në anën tjetër, ai strukturoi edhe bazën mbi të cilën mund të ndërtohet rendi i ri ndërkombëtar.⁶³ Përgjigjet e këtyre pyetjeve e bënë atë të mendonte se paqja do të vinte vetëm nëse ekuilibri klasik i forcës zëvendësohet me një sistem të sigurisë kolektive, përfshirë edhe konceptin e ndjekjes së drejtësisë për kombet e vogla, si Shqipëria. Wilson besonte se shpërthimi i Luftës së Madhe kishte treguar se koncepti diplomatik i një "ekuilibri të fuqisë", me të cilin forca mbizotëruese e një Fuqie balancohet nga aleancat midis disa fuqive të tjera, ishte i pabarabartë me detyrën e ruajtjes së paqes. Wilson u përkiste racionalistëve dhe realistëve që mendonin se një rend botëror më paqësor mund të krijohej duke i bërë elitat e politikës së jashtme përgjegjëse para opinionit publik dhe duke i demokratizuar marrëdhëniet ndërkombëtare. Racionalizmi, dhënia e të drejtave përbënin premisat bazë të qëndrimit të tij. Për fat, kombi shqiptar pati një elitë mjaft të kualifikuar në SHBA që ndiqte me kujdes këtë ndryshim thelbësor të diplomacisë amerikane në mbrojtje të të drejtave të kombit shqiptar si, Fan Noli, Faik Konica, Kostë Çekrezi, Mehmet Konica, Kolë Tromara etj., sikurse një elitë e brendshme që ia doli në Paris e prirë nga imzot Luigj Bumçi, Mihal Turtulli, atë Gjergj Fishta, Luigj Gurakuqi, Mustafa Kruja, Mit'hat Frashëri etj. Kombinimi i faktorit të jashtëm me elitën e brendshme europianiste, që diti të mbisundojë dhe të fshijë trashëgiminë otomaniste dhe esadiste, mundësoi ruajtjen e Shqipërisë së Vogël, asaj të vitit 1912-1913 në kohën e rindërtimit shtetëror 1918-1921.

Bibliografi:

Arkiva:

National Archives and Records Administration (NARA), Maryland USA
Microcopy 1211 Roll 1 – D, years: 1919-1923

(New York - London: W.W. Norton & Company 1996), 1146.

⁶³ Shih për këtë edhe: Scot Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit, Jacqui True, *Teori të Marrëdhënieve Ndërkombëtare* (Tiranë: AIIS, 2012), 9, 10.

The National Archives, London (TNA)

PRO FO 371/5725, 5049/580/90; PRO FO 608/28.doc.no. 4775; PRO FO 608/28. doc.no. 5050; PRO FO 608/28, doc.no.2483; PRO FO 371/5726; PRO FO 371/4689 doc.no.7998; PRO. FO. 371. 4689, doc.no. 696; PRO FO 371/3571.doc.no.146304; PRO FO 371/3571.doc.no.116644; PRO FO 371/5726, C 7684/580/90; PRO FO 371/5727, C12276/580/90; PRO FO 371/5733, C 21384/580/90.

Botime dokumentare:

Albrecht-Carrié, René. *Italy at the Paris Peace Conference*, published for the Carnegie Endowment for International Peace in the Series The Paris Peace Conference-History and Documents. Columbia University Press, New York: Morningside Heights, 1938.

British Documents on Foreign Affairs. Reports and papers from the Foreign Office Confidential Print, General Editors Kenneth Bourke and D. Cameron Watt, Part II Series I, The Paris Peace Conference of 1919, editor M. Dockrill Volume 10. University Publication of America: 1991.

Documents on British Foreign Policy 1919-1939, edited by Rohan Butler, J.P.T. Bury, M.E. Lambert. First Series, Volume XII. London: Her Majesty Stationery Office 1962.

Documents on British Foreign Policy 1919-1939, edited by W.N. Medlicott and Douglas Dakin, assisted by Gillian Bennett. First Series, Volume XXII. Central Europe and Balkans 1921, Albania 1921-22. London: Her Majesty's Stationery Office, 1980.

Papers relating to the foreign relations of the United States, 1922. Volume I 1922 United States Department of State Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1922
<https://digital.library.wisc.edu/1711.dl/G5OAT7XT7HRHX84>.

The Adriatic Question, Presented by Mr. Hitchcock. Washington: Government Printing Office, 1920.

Literaturë historiografike:

Bumçi, Luigj. “Nji fletë e re në historin kombtare”, *Hylli i Dritës*, 1934/5.

Burchill, Scot & Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit, Jacqui True. *Teori të Marrëdhënieve Ndërkombëtare*, Tiranë: AHS, 2012.

“Correspondence relating to the Adriatic Question, Presented to Parliament by Command of His majesty, London 1920”, *Miscellaneous* No. 2 (1920), në Library of LSE CHAT K5/175.

Gelfand, Lawrence E. *The Inquiry, American preparations for peace 1917-1919*. New Heaven: Yale University Press, 1963.

- Henig, Ruth. "New Diplomacy and Old: a Reassessment of British Conceptions of a League of Nations, 1918-1920", në *The Paris Peace Conference, 1919 - Peace without Victory?*. Edited by Michael Dockrill and John Fisher, Palgrave in association with the Public Record Office. New York: 2001.
- Hupchick, Dennis P. *The Balkans, from Constantinople to Communism*. New York: Palgrave, 2002.
- Ikonomi, Ilir. *Fan Noli*, vëll. I. Tiranë: Apostulli, 2023.
- Kadria, Sali. "Çështja e kufijve jugorë të shtetit shqiptar në vitet 1921-1923", në *Gjurmime albanologjike*, nr. 50, Prishtinë: 2020.
- Kadria, Sali. "Çështja e statusit politik të shtetit shqiptar gjatë vitit 1921", në *Gjurmime albanologjike*, nr. 49, Prishtinë: 2019.
- MacMillan, Margaret. *Paris-Six Months that Changed the World, 1919*. New York: Random House, 2002.
- Merriman, John. *A history of Modern Europe from the Renaissance to the Present*. New York-London: W.W. Norton & Company, 1996.
- Miller, David Hunter. *My Diary at the Conference of Paris, with Documents*, (20 vol.), vol. IV. New York: Appeal Printing Co., 1928.
- Pastorelli, Pietro. *L'Albania nella politica estera italiana 1914-1920*. Napoli: Editore Jovene, 1970.
- Pearson, Owen. *Albania and King Zog-Independence, Republic and Monarchy 1908-1939*. London: The Center for Albanian Studies in association with I B Tauris Publishers, 2004.
- Warbrik, Colin. "States and recongnition in international law", në *International Law*, edited by Malcolm D. Evans. Oxford University Press, second Edition 2006.
- Wolff, Robert Lee. *The Balkan in our time*. Cambridge, Massachusetts: Harward University Press, 1956.
- Woodall, Robert Larry. *The Albanian Problem During the Peacemaking, 1919-1920*. Memphis State University: University Microfilms International, 1978.

ROMEO GURAKUQI

Institute of History / Academy of Sciences of Albania

romeo_gurakuqi@hotmail.com

romeo.gurakuqi@asa.edu.al

S u m m a r y

THE ROLE OF THE USA IN THE REESTABLISHMENT OF THE ALBANIAN STATE
AFTER WORLD WAR I

The period from December 1918 to July 1922, marked by the redefinition of Albania's state status and borders (November 9, 1921) and the completion of international recognitions (July 28, 1922), is characterized as the era of independence and the Second State Formation of Albania in the Modern Era. This documentary review and analysis of events uncovered through archival research provide new insights into the Reestablishment of the State and its second international recognition. The dynamics of the shift in the American government's official stance have not been thoroughly studied or documented before. The author traces the history of the evolving American stance on the rights of the Albanian people, influenced by several factors: the degree to which President Wilson's rationalist and realistic New Diplomacy principles were implemented, pro-Albanian lobbying efforts, the Albanian elite diaspora in the USA and Europe, interventions by the Holy See in support of Albanian rights in Northern Epirus/Southern Albania, and more. Although the Albanian issue was not resolved at the Paris Peace Conference, Albania was not divided during this conference. In this initial victory (1919-1920), the USA played a decisive role, effectively replacing the role previously held by the now-disintegrated Austro-Hungarian Empire. Despite the ambitions of Italian politicians, Italy's military occupation of Albania persisted until August 1920, when Albanians successfully resisted and expelled them. Following these events and the Preliminary Protocol of August 2, 1920, Italy, under Prime Minister Giolitti's different policies, withdrew militarily from Albania and began a gradual and successful policy of economic and political penetration. Meanwhile, Yugoslavia made significant military incursions and held a strip of land up to 15 km inside Albania until early 1922. Greek troops also occupied several villages in the former Kaza of Koritza. The end of 1920 and 1921 was a turning point for Albania. The USA, gradually joined by Great Britain, defended Albania's rights. Albania was admitted to the League of Nations on December 17, 1920, and on November 9, 1921, its state status and borders were internationally recognized, leading to gradual international recognitions. The departure from the Old Diplomatic course followed by France and Italy, with initial British indifference, resulted from the decisive and principled stances of American diplomacy. This intervention, documented through archival research, is the focus of the author's study. The final part of the article discusses the official recognition and establishment of diplomatic relations between Albania and the USA. The research draws on archival sources from two main archives in the United Kingdom and the USA, as well as published archival documents between the two countries, some of which are presented to the public for the first time.